

Etik Problem Olarak Yolsuzluk, Nedenleri ve Yolsuzluğa Karşı Alınabilecek Önlemler

Emine YILMAZ

Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı

emineyilmaz06384@gmail.com, ORCID: 0009-0001-8980-4835

Özet

Yolsuzluk, tarih boyunca hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sosyal, ekonomik ve politik sistemleri derinden etkileyen karmaşık bir etik sorundur. Bu çalışma, yolsuzluğun tanımı, ölçüm yöntemleri, nedenleri, etkileri ve bu soruna karşı alınabilecek önlemleri kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Yolsuzluk, kamu görevlilerinin yetkilerini kişisel çıkarları doğrultusunda kötüye kullanması olarak tanımlanabilir ve rüşvet, zimmete para geçirme gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Yolsuzluğun nedenleri arasında muğlak yasa ve düzenlemeler, görevin kötüye kullanılması fırsatı, düşük gelir düzeyleri, mülkiyet haklarının ve hukukun üstünlüğünün yeterince uygulanmaması gibi faktörler bulunmaktadır. Yolsuzluğun olumsuz etkileri, toplumun sosyal ve ekonomik dokusunu aşındırarak devletin güvenilirliğini zayıflatması ve ekonomik kalkınmayı engellemesidir. Bu bağlamda, yolsuzluğa karşı alınabilecek önlemler arasında eğitim ve kültürel yapının güçlendirilmesi, demokratikleşme ve sivil toplumun güçlendirilmesi, devletin yeniden yapılandırılması, şeffaflık ve hesap verebilirlik, yargı reformu, kamu görevlilerinin maaşlarının iyileştirilmesi ve dini farkındalık geliştirme gibi stratejiler yer almaktadır. Bu çalışma, yolsuzluğun nedenlerini ve etkilerini derinlemesine inceleyerek, etkili ve uygulanabilir çözümler bulma çabasıdır. Yolsuzlukla mücadele stratejileri, toplumun her kesiminde farkındalık yaratarak, yolsuzluğun önlenmesi ve azaltılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Etik, Yolsuzlukla Mücadele, Şeffaflık, Kamu

Corruption as an Ethical Problem, Its Causes and Precautions That Can Be Taken Against Corruption

Abstract

Corruption is a complex ethical issue that has profoundly affected social, economic and political systems in both developed and developing countries throughout history. This study aims to comprehensively discuss the definition of corruption, measurement methods, causes, effects and measures that can be taken against this problem. Corruption can be defined as the abuse of authority by public officials for their personal interests and can occur in various forms such as bribery and embezzlement. Causes of corruption include unclear laws and regulations, opportunities for abuse of power, low income levels, and inadequate enforcement of property rights and the rule of law. The negative effects of corruption are that it weakens the credibility of the state by eroding the social and economic fabric of society and hinders economic development. In this context, measures that can be taken against corruption include strategies such

as strengthening the educational and cultural structure, democratization and strengthening of civil society, restructuring the state, transparency and accountability, judicial reform, improving the salaries of public officials and developing religious awareness. This study attempts to find effective and applicable solutions by examining the causes and effects of corruption in depth. Anti-corruption strategies will play an important role in preventing and reducing corruption by raising awareness in all segments of society.

Keywords: Corruption, Ethics, Combating Corruption, Transparency, Public

Giriş

Günümüzün en tartışmalı ve karmaşık etik konularından biri olan yolsuzluk, tarih boyunca çeşitli şekillerde ele alınmış ve her zaman gündemde kalmayı başarmıştır. Kamu görevlilerinin yetkilerini kişisel çıkarları doğrultusunda kötüye kullanması olarak tanımlanan yolsuzluk, kişisel ahlak ve etik ilkelerin yanı sıra sosyal, politik ve ekonomik sistemlerle de güçlü bağları vardır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, rüşvet, zimmete para geçirme ve haksız elde edilen kazanç gibi birçok biçime bürünen bu olgunun bir sonucu olarak önemli sorunlarla karşı karşıyadır.

Yolsuzluğun karmaşık yapısı nedeniyle yolsuzluğu, tek bir tanıma indirgemek zordur. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) gibi bir dizi ölçüm aracı, bu konunun kapsamını ve yaygınlığını anlamamıza yardımcı olmasına rağmen, yolsuzluğun nedenleri ve etkileri konusunda evrensel bir anlaşma henüz sağlanamamıştır. Yolsuzluk sadece kamu sektörünü etkilemekle kalmıyor, aynı zamanda özel sektör ve kişiler arası etkileşimlerde de önemli etik sorunları gündeme getirmektedir.

Bu çalışma, yolsuzluğun nedenleri, etkileri ve bu soruna karşı alınabilecek önlemleri kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. İlk bölümde, yolsuzluğun tanımı ve ölçüm yöntemleri üzerinde durulacak, ardından yolsuzluğa yol açan faktörler analiz edilecektir. Son olarak, yolsuzluğun olumsuz etkileri ve bu sorunla mücadele stratejileri hakkında detaylı bir tartışma yapılacaktır. Yolsuzluğun ülkelerin sosyal ve ekonomik dokusunu nasıl aşındırdığını ve bu konuda etkili, uygulanabilir çözümler bulmanın neden zor olduğunu ele alarak, soruna ilişkin kapsamlı bir bilgi birikiminin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

1. Yolsuzluk Kavramı ve Yolsuzluğun Ölçülmesi

Çağımızın etik problemlerinden biri olan yolsuzluk olgusu her dönemde tartışılan bir konu olmuştur. Yolsuzluk olgusunun birçok farklı boyutu mevcuttur bu sebepten yolsuzluk kavramını tek bir tanıma sığdırmak doğru olmaz. Yapılan çoğu tanımın temelinde; kamu görevlisinin yetkisini kötüye kullanarak kişisel kazanç ya da çıkar sağlama düşüncesi yatmaktadır. Rüşvet, irtikâp, zimmete para geçirme ve haksız kazanç verilebilecek örnekler arasında yer alır. Yolsuzluk konusu etik olmayan, hukuk dışı ve çoğunlukla da ahlak dışı eylemlerdir.

Müvekkil-vekil ilişkisi sorunu, yolsuzluğu tanımlamanın bir başka yoludur. Temel prensip olarak vekile müvekkil adına faaliyet gösterme izni verilir. Bu yetki vekil tarafından müvekkilin zararına kendi çıkarlarını gözetmek amacıyla kötüye kullanıldığında yolsuzluk ortaya çıkar (Bayar, 2010: 106).

Ahlak ve etik perspektifinden bakıldığında yolsuzluk eylemi, bir kişinin veya otorite figürünün sorumluluklarını yerine getirirken kendini kaybetmeye, kişilik ve fikirlerin de bozulmaya başladığını gösterir (Yuechun, 2015: 146).

Yolsuzluk, her ulusu farklı derecelerde etkileyen çok yönlü sosyal, politik ve ekonomik bir sorundur. Yolsuzluğun ne olduğu konusunda evrensel bir fikir birliği henüz yoktur. Kamu gücünün özel kazanç için kötüye kullanılması, literatürde yolsuzluğun popüler bir tanımıdır (June vd., 2008, 12).

Yolsuzluğun ölçülmesi, yolsuzluğun kökenlerini ve etkilerini araştırmak, aynı zamanda bir ulus içindeki evrimini analiz etmek ve onu diğer uluslarla karşılaştırmak için bir ön koşuldur. Yolsuzluğun kanun dışı niteliği sebebiyle yeterince tespit edecek bir standart bulmak zordur. Yolsuzluğun yaklaşık ölçümleri için dört kategori Dünya Bankası tarafından tanımlanmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Bayar, 2010: 107).

- Net Varlık Değerlendirmesi,
- Tutuklanmalar ve mahkûmiyetler,
- Anket yöntemi,
- Makroekonomik deneysel çalışmalar.

Tüm bunların yanı sıra yolsuzluk eylemlerinin ölçümünü odak noktasına alan uluslararası saygın kuruluşlar mevcuttur. Bunlardan bazıları; Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün (TI) Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI), ve yine Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB), Dünya Bankası'nın Dünya Yönetişim Göstergesi (WGI), Küresel Dürüstlük Örgütü'nün (Global Integrity) Küresel Bütünlük Endeksi'dir (Rohwer, 2009: 42-43).

Yolsuzluk Algılama Endeksi (Corruption Perception Index- CPI) dünya çapında yolsuzluğun ölçülmesinde en yaygın kullanılan göstergedir. CPI, bir ülkenin kamu sektörünün uzmanlar ve iş dünyası temsilcilerinin kamu sektöründeki yolsuzluğa ilişkin görüşlerini temsil etmektedir. Farklı veri kaynaklarından elde edilen veriler uyumlulaştırılarak, en yüksek kamu sektörü yolsuzluk algısını ifade eden 0 puanlı, en düşük kamu sektörü yolsuzluk algısını ifade eden 100 puanlı olacak şekilde bir ölçek geliştirilmiştir (CPI Report, 2023).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2023 yılında açıkladığı rapora göre yolsuzluk eyleminin en az ve en çok görüldüğü 5 ülke Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. En az ve en çok yolsuzluk yapılan ülkelerin listesi.

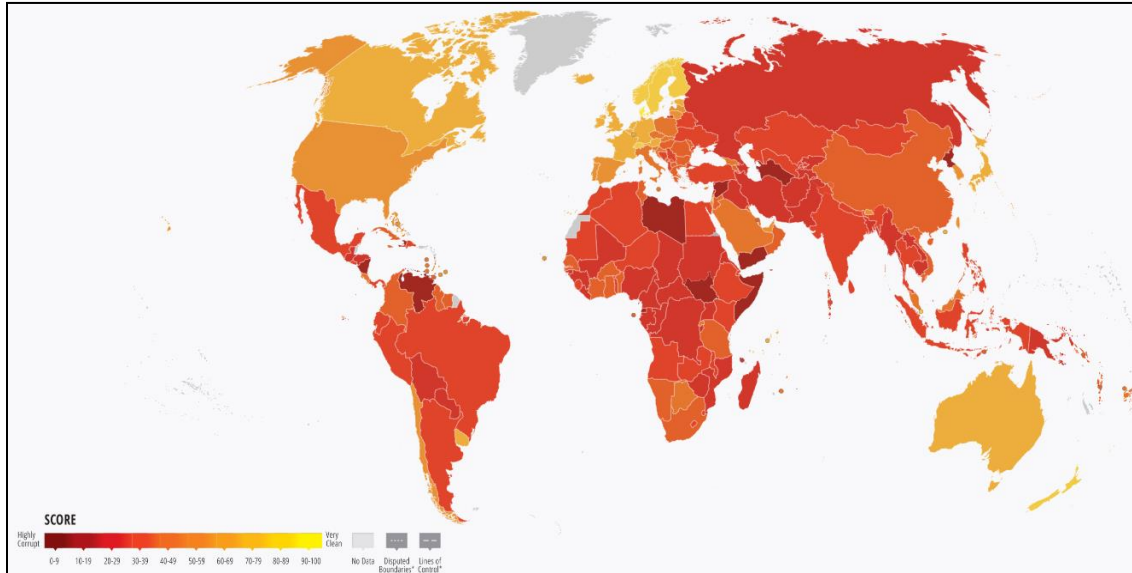
En Az Yolsuzluk		En Çok Yolsuzluk	
Ülkeler	CPI	Ülkeler	CPI
Danimarka	90	Somali	11
Finlandiya	87	Venezuela	13

Yeni Zelanda	85	Suriye	13
Norveç	84	Güney Sudan	13
Singapur	83	Yemen	16

Kaynak: Corruption Perceptions Index, 2023, “Çevrimiçi”
<https://www.transparency.org/en/cpi/2023> Erişim Tarihi 07/06/2024

Tablo 1’ de gösterilen Yolsuzluk Algılama Endeksi’ne göre, yolsuzluğun düşük düzeyde olduğu ülkeler, insan hakları ve özgürlüklerini koruyan, sağlam denetim mekanizmalarına sahip olan ve demokrasi anlayışına sahip olan ülkelerdir. Yolsuzluğun yüksek düzeyde olduğu ülkeler ekonomik açıdan zayıf, siyasi açıdan istikrarsız, insan haklarından uzak ve kötü yönetime sahip oldukları görülmektedir.

Yolsuzluk konusunun hemen hemen her dönemde bilim dünyasında ve siyasete gündemden düşmemesinin birçok nedeni mevcuttur. Tüm bu nedenler arasında yolsuzluğun gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de görülmesi gösterilebilir. Şekil 1’de 2023 yılına ait dünya geneli yolsuzluk algısı haritası verilmiştir.

Şekil 1. 2023 Yılı Dünya Geneli Yolsuzluk Algılama Endeksi.

Kaynak: Corruption Perceptions Index, 2023, “Çevrimiçi”
<https://www.transparency.org/en/cpi/2023> Erişim Tarihi 07/06/2024.

Şekil 1'deki görünüme bakıldığında, çok az sayıda ülke dışında, kamu sektörü yolsuzluk algılarının orta ve yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle yolsuzlukla mücadelenin, özellikle de ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacak olan olumsuz etkileri göz önüne alındığında, her ülke için önemli bir endişe kaynağı olması beklenmektedir.

2. Yolsuzluk Nedenleri

Yolsuzluğun nedenlerini derinlemesine incelemeyen önce, yolsuzluğa yol açan çok sayıda değişkenin bulunduğunu hatırlatmak önemlidir. Bu nedenle yolsuzluğu kategorize etmek zordur. Araştırmalar, yolsuzluğun çok çeşitli koşullardan kaynaklanabileceğini ancak sosyal, ekonomik, politik, psikolojik, örgütsel ve bireysel hususların yolsuzluk olaylarını açıklamada çok önemli olduğunu göstermektedir (Graaf, 2007: 42).

Kamu yararına iş üretmek devletlerin öncelikli hedefidir. Bir tarafta devlet bileşenleri, diğer tarafta ise halk vardır. Herkes gibi kamu görevlileri de nihai güce sahip olan devletin temsilcisi olarak görev yapan, farklı kişiliklere sahip bireylerdir. Sonuçta bu insan topluluğu kaçınılmaz olarak zayıf noktalara ve eksikliklere sahipler. Bu insanların belli koşullar altında eksikliklerine ve zayıflıklarına boyun eğip suç işlemeleri de bir ihtimaldir (Tan vd., 2018: 240).

Hukukçular sıklıkla, yetkinin kötüye kullanılmasına yönelik yaptırımların güçlendirilmesinin yargı sistemindeki yolsuzlukla mücadelede en iyi yaklaşım olduğunu iddia etmektedirler. İş adamları zaman zaman yolsuzluk meselesini bürokratlara ödenen ücretlerin özel sektördeki eşdeğer pozisyonlara göre daha düşük olmasına bağlamaktadırlar. Bürokratlara özel sektördekilere benzer şekilde ücret ödenmesi ve memur ücretlerinin artırılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Rekabet gücünü artırmak, yolsuzlukla mücadele stratejilerinden biridir çünkü yüksek düzeydeki rekabetin rüşvetin devamını zorlaştırdığı iddia edilmektedir (Ades ve Tella, 1999: 982).

Bunlara ek olarak, yolsuzluğun bazı nedenleri aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

2.1. Muğlak Yasa ve Düzenleme

Yolsuzluk hem ahlak hem de hukuk dışı bir eylemdir. Bir ülkenin yargı sistemi, yolsuzluk vakalarına doğrudan etkiye sahiptir. Bugün var olan devletlerin çoğu kanunlarla yönetilmektedir. Bir ülkenin kanunları ve hukuk sistemi, oradaki yolsuzluğun türünü ve derecesini etkileyebilir. Uzun, karmaşık ve anlaşılması zor yasalar yolsuzluğun oluşmasında bir etkidir. Uzun ve karmaşık kanunları herkesin aynı şekilde anlayıp yorumlaması zor olduğundan bazı firmalar ve kişiler kanundaki bu boşluklardan faydalanıp yolsuzluğa zemin hazırlayabilir. (Bhargava, 2005: 2; Aydın ve Yılmaz, 2010: 103).

2.2. Görevin Kötüye Kullanılması Fırsatı

Her hükümet yasa yapabilir, vergi toplayabilir, kuralları uygulayabilir ve suçluları cezalandırabilir. Kamu yetkilileri, denetledikleri, vergilendirdikleri şirketleri veya bireyleri taciz ederek yetkilerini kötüye kullanma seçeneğine sahiptir. Bu maliyetleri hepsine olmasa da bazılarını uygulayarak vatandaşlara adil olmayan bir şekilde davranabilirler. Gereksiz yere uzayan resmi işlemlerin masraflarından ve gecikmelerinden kaçınmak için, yanlış bir şey yapmayan şirketler ve kişiler bile bu yetkililere rüşvet vermek zorunda hissedebilirler. Yasadışı faaliyetlerde bulunan şirketler, özel muamele görmek veya cezadan kaçmak için de rüşvet verebilir. Girişimciler, yolsuzluğun mevcut olduğu durumlarda yolsuzluğa bulaşmış yetkililerin gelecekteki yatırımlarından elde edilecek kârın bir kısmının talep edileceğinin farkındadırlar. Sonuç olarak, yatırımcılar yolsuzluğu, özellikle yatırım yapma teşviklerini azaltan zararlı bir vergi olarak görebilirler (Bhargava, 2005: 2; Mauro, 1997: 86).

2.3. Kişi Başına Düşen Gelirin Düşük Olması

Yüksek enflasyon ve toplum içinde gelir dağılımındaki eşitsizlikler, toplumsal huzursuzluğu artırabilecek ve yolsuzluğu besleyebilecek iki faktördür. Yolsuzluğun ve kötü yönetimin yüksek düzeyde olduğu ülkelerde BM İnsani Gelişme Göstergeleri puanları ile kişi başına düşen gelir arasında negatif bir korelasyon vardır. Başka bir deyişle, hükümetler daha iyi çalışma eğilimindedir ve yolsuzluk, daha zengin ve insani gelişmişlik derecesi yüksek ülkelerde genellikle daha düşüktür. Yolsuzluk uygulamalarının temel nedenlerinden bir diğeri ise çoğunlukla kamu görevlilerine verilen ücretlerin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Hak ettiklerine inandıkları ücretler ödenmediğinde çalışanlar kendilerini ekonomik anlamda güvende hissetmezler. Bu durumda kendi çıkarlarını gözetmek zorunda olduklarını düşünürler. Başka bir ifadeyle rüşvet almayı tercih ederler. Bu durumda gelir düzeyinin düşük olması yolsuzluğun temel nedeni ve aynı zamanda sonucu da olabilir (Gedikli, 2011: 173; Bhargava, 2005: 2; Hasanoğlu ve Aliyev, 2007: 22).

2.4. Hukukun Üstünlüğünün Yeterince Uygulanmaması

Aşırı bürokratik ve az gelişmiş bir hukuk sisteminde yolsuzluğun meydana gelme olasılığı daha yüksektir (Bhargava, 2005: 2). Adalet ve hukukun üstünlüğünün yeterince uygulanmadığı durumlar yolsuzluğa zemin oluşturur. Her ikisi de demokrasinin temel direkleridir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin tam olarak uygulanmadığı durumlarda mevzuat keyfi olarak uygulanabilir veya göz ardı edilebilir. Bu durum bireyler ve kamu otoriteleri arasında hesap verebilirliğin azalmasına ve yolsuzluk uygulamaların artmasına yol açmaktadır. Hukukun üstünlüğü olmadığında devlet mekanizmaları daha az şeffaf ve hesap verebilir hale gelir, bu da yolsuzluk olasılığını artırır ve demokratik ilkeleri aşındırır.

2.5. Kültürel ve Dini Faktörler

Milletler arası kültürel farklılıklar oldukça çarpıcıdır. İnsanların inançları, tutumları ve eylemleri bu ayrımlardan etkilenir. Örneğin hediye vermek bazı kültürlerde yolsuzluk olarak kabul edilirken diğerlerinde genellikle hoşgörüle karşılanabilir (Bhargava, 2005: 3). Yolsuzluğu etkileyen kültür unsurlarından biri de dindir. Dolayısıyla insan davranışlarını ve ekonomiyi de doğrudan etkileyebilir. Çoğunlukla kalıplaşmış görüş ve davranışlar nedeniyle dinin yolsuzluk üzerinde daha güçlü bir etkisi vardır (Paldam, 2001: 385-386). Zimmete para geçirme ve rüşvetin hem Hıristiyanlıkta hem de İslam'da yasak olmasına rağmen, yolsuzluğun İslam ve Katolik uluslarda diğer uluslara göre daha yaygın olduğunun altı çizilmelidir (Shadabi, 2013: 104). Yolsuzluk, dini ilkelerin yanlış yorumlanmasından veya manipüle edilmesinden kaynaklanabilir. Örneğin, bazı dini liderler veya kuruluşlar, dini öğretileri kişisel amaçlarına hizmet etmek için kullanarak yolsuzluk yapabilirler.

2.6. Vergi Sistemi

Yolsuzluğa katkıda bulunan pek çok başka unsur olsa da yolsuzluğu doğrudan gerçekleştiren önemli faktörlerden biri de vergi sistemidir. Nitekim yolsuzluğun en yüksek olduğu alanlar arasında vergi de yer almaktadır (Dimow, 2003: 287). Modern ekonomilerde vergi tahsilatının temelinde, mükelleflerin ödemeleri gereken vergiyi verdikleri beyannamelere göre hesaplamaları

ve gelir idaresinin bu beyanları denetlemesi düşüncesi yatmaktadır. Beyanname yöntemi olarak bilinen bu strateji, mükelleflerin vergi bilincinin yeterince gelişmemesi nedeniyle, vergiye tabi bazı gelirlerin beyan dışı bırakılmasına neden olmakta, dolayısıyla vergi kaçakçılığı açısından önemli bir risk taşımaktadır (Oral vd., 2015: 127). Yüksek vergi oranları nedeniyle vergi mükelleflerinin gelirlerinde düşüş yaşanmaktadır. Bu senaryo vergi mükellefleri arasında vergi kaçakçılığı faaliyetini teşvik etmekte, üretici ve tüketicilerin tasarruf, yatırım yapma, risk alma gibi davranışları yüksek vergi oranlarından olumsuz etkilenmektedir (Özkök, 2017: 34). Vergide yolsuzluk gelir kaybı ve bütçe açıkları gibi sorunlara yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda ülkenin geleceği açısından kritik önem taşıyan istihdam, yatırım ve ekonomik büyüme üzerinde de zararlı bir etki de bırakmaktadır. (Topraklar ve Eke, 2023: 871). Bireylerin vergi kaçırması; vergi oranları, vergi ahlakı, vergi affı, denetimler ve cezalarla ilintilidir (Tunçer, 2003: 113). Vergilerden tasarruf etmek için bazı vergi mükellefleri rüşvet ödemeye ikna edilebilir. Bazı vergi makamları, rüşvet alarak aldıkları para karşılığında, ödenmemiş vergi borçlarını ödemek için yolsuzluğu kullanabilmektedirler. (Akdede, 2006: 145).

3. Yolsuzluğun Olumsuz Etkileri ve Zararları

Yolsuzlukla ilgili iki bakış açısı vardır: Olumlu ve Olumsuz. Olumlu bakış açısına sahip bilim insanları yolsuzluğu iş makinesinin bir başka dişlisi olarak görmektedirler. Normalde tamamlanması daha zor olabilecek prosedürlerin yolsuzlukla hızlandırıldığına ve kolaylaştırıldığına inanılmaktadır. Bununla birlikte, birçok bilim insanı yolsuzluk konusunda olumsuz görüşe sahiptir (Berksoy ve Yıldırım, 2017: 12). Yolsuzluğa karşı olumsuz bakış açısına sahip bilim insanları yolsuzluğu, “ticaret çarkındaki kum” olarak ifade etmektedirler (Cuervo-Cazurra, 2006: 3).

Çetin (2022), büyüme ve yolsuzluk ilişkisini araştırdığı çalışmasında, yolsuzluğun gelir dağılımını, siyasi istikrarı, yatırımları ve kamu harcamalarının yapısını etkileyerek büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Çetin (2021), 2012-2017 yıllarına ait verileri ele alarak gelişmekte olan 17 ülke için yolsuzluğun sosyal harcamalar üzerine etkisini panel veri analizi ile incelemiştir. Yapmış olduğu çalışmada yolsuzluğun sosyal harcamalar üzerinde anlamlı şekilde etkisi olduğunu belirlemiştir.

Örneklerde de görüldüğü gibi yolsuzluk, devlet ve sivil toplum düzeyinde ülkelere ciddi zarar veren bir sorundur. Aynı zamanda ekonominin durumu, iç siyasi dengeler ve toplumsal uyum üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Yolsuzluk, bir ülkede uzun yıllar boyunca sürdürüldüğü durumda ekonomik, siyasi ve kültür açısından küresel standartların gerisinde kalmanın yanı sıra temasta bulunduğu diğer ülkeleri de olumsuz yönde etkileyebilir (Kayrak, 2006: 89).

Yolsuzluk eylemleri, hukukun üstünlüğü ilkesine ve hükümete olan güveni zedeleyerek kamu otoritesine zarar vermektedir. Devlet yönetiminin etkinliği yolsuzluk nedeniyle azalmaktadır. Hukuk devletinin temel taşlarından biri olan eşitlik ilkesi bundan zarar görmektedir. Yolsuzlukla mücadelede kritik önem taşıyan hesap verebilirlik ve şeffaflığın sağlanması daha da zorlaşmaktadır (Karakaş, 2007: 58-59). Yolsuzluk, kaynak kullanımında verimlilik, etkinlik, tutumluluk gibi ilkelerin dışındaki kriterlerin ön plana çıkmasına, kaynakların seyrinin değiştirilmesine, başka bir deyişle yolsuzluk, kamu yararının göz ardı edilmesine olanak

sağlamaktadır (UNDP, 1999: 7-8). Yatırımlar, ekonomik büyümeyi engelleyen yolsuzluktan olumsuz etkilenmektedir. Araştırmalar, yolsuzluğun bir ülkenin ekonomik büyüme hızını düşürdüğünü göstermektedir. Yolsuzluk yatırım maliyetlerini yükseltmenin yanı sıra sınırlı kamu fonlarının israfına da neden olmaktadır (UNDP, 1997: 45).

Chetwynd vd., (2003: 7-8), yolsuzluğun ekonomik büyümeye olan olumsuz etkilerinden şu şekilde bahsetmiştir:

- Yolsuzluk, girişimci iş adamlarını, rüşvet ödemeye maruz bırakır,
- Yerli ve yabancı yatırımları caydırır,
- Kamu altyapısı standartlardan uzaklaşır,
- Rüşvet alımı nedeniyle ülkelerin vergi gelirleri azalır,
- Kamu çalışanlarını rant arayışı içerisinde olmasına sebep olur.

Yolsuzluk, toplumun hukukun üstünlüğüne ve otoriteye olan inancını zayıflattığı için siyasi ve toplumsal hoşnutsuzluğa, insanların birbirlerine karşı adaletsiz davranışlarda bulunmasına neden olmaktadır. Eşitsizliklerin yanı sıra rüşvet vererek aralarındaki anlaşmazlıkları çözememeleri nedeniyle özellikle alt gelir gruplarının gelirleri yolsuzluktan etkilenmektedir (Karakaş, 2007: 59). Rüşvetin yolsuzlukla birlikte artması ahlaki düzenin zayıflaması gibi toplumsal bir sonuç doğurmaktadır.

4. Yolsuzluğa Karşı Alınabilecek Önlemler

Yolsuzluk, ekonomik büyümeyi ve sosyal kalkınmayı engelleyen, toplumun adalet ve güven duygusunu aşındıran ciddi bir sorundur. Bu olgu; rüşvet, adam kayırma ve kamu kaynaklarının kötüye kullanılması gibi birçok farklı biçime bürünebilir. Yasal kısıtlamalar yolsuzluğun önlenmesi ve kontrol edilmesinin yalnızca bir yönüdür; diğer önlemler arasında kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve ahlaki ilkelerin desteklenmesi yer alıyor. Açıklık ilkelerinin benimsenmesi, hesap verebilirlik çerçevelerinin güçlendirilmesi, etkili denetim prosedürlerinin uygulamaya konulması ve kamuoyunun bilgisinin artırılması, yolsuzluğu önlemeye yönelik çalışmalardan bazılarıdır. Bu büyük ölçekli projelerin başarısı için hükümetlerin, iş dünyasının ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ve iradesi çok önemlidir. Yolsuzlukla mücadele, yasaların uygulanmasının yanı sıra toplumda adalet, dürüstlük ve açıklık gibi ilkeleri destekleyen bir değişimi de gerektirmektedir.

4.1. Eğitim ve Kültürel Yapı

Eğitim ve okuryazarlık düzeyi düşük olan ülkelerde yolsuzluğun daha yaygın olduğu söylenebilir. Buradan yola çıkarak yolsuzluğu azaltmanın ve ortadan kaldırmasına yönelik en önemli stratejilerden birinin eğitim olduğunu söyleyebiliriz. İlkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim kurumlarının etik eğitime öncelik vermesi eğitim alanında yolsuzlukla mücadelede uygulanması gereken bazı prosedürlerden yalnızca biridir. Bununla birlikte; tüm kamu kurum ve kuruluşlarındaki personele kamu hizmeti davranış ilkelerine ilişkin seminerler verilmelidir, kamu

kurumlarında görünür bir yere “Etik Beyanı” başlıklı bir bildiri asılmalı, kamu görevlileri eylem ve davranışlarında bu bildiride ifade edilen değerlere bağlı kalmakla sorumlu olmalıdır.

Eğitimin değerini vurgularken şunu akılda tutmak önemlidir: Bir kişinin kişisel çıkarları söz konusu olduğunda, eğitim düzeyi yüksek olan toplumlarda bile "gerekli" etik kurallara uymayan davranış ve eylemlere tanık olmak mümkündür. Bu nedenle yolsuzluğu önlemek için eğitim yoluyla insan kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır (Aktan, 2015: 64).

4.2. Demokratikleşme ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi

Yolsuzlukla mücadele en etkili şekilde demokrasi yoluyla gerçekleştirilir. Doğrudan ya da dolaylı olarak yolsuzluğu durduran oldukça başarılı karşı önlemdir. Demokratik bir toplumun temelinde gelişmiş bir sivil toplum vardır. Yolsuzlukla mücadelede bireysel eylemler yeterli olmayacaktır. Bu nedenle devletin en önemli önceliklerinden biri sivil toplum kuruluşlarının büyümesi ve gelişmesi olmalıdır. Diğer bir deyişle, yolsuzlukla mücadeleye değer veren bir toplumsal yapının oluşturulması için, diğer şeylerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının oluşumu ve büyümesi teşvik edilmelidir (Aktan, 2015: 65-66; İğdel, 2004: 90-91).

4.3. Devletin Yeniden Yapılandırılması

Devletin rolleri ve işlevleri açıkça tanımlanmalı ve bu çerçevede devleti yeniden düzenlemeye yönelik reformlar hayata geçirilmelidir. Vergi alanında, vergi mükelleflerinin yükü hafifletilerek ve vergiler düşürülerek yolsuzluğa karşı önlemler alınabilir. Vergi oranlarının düşürülmesi, vergi sisteminin basitleştirilmesi ve vergi tabanının genişletilmesi yolsuzlukla mücadelede kritik bileşenlerdir. Yolsuzlukla mücadele ederken aşağıdaki yeniden yapılandırma önlemleri dikkate alınmalıdır.

- Tüm kamu kuruluşlarında tam kalite yönetiminin uygulamaya konulması,
- Adalet ve yargı işlevlerinin kapsamlı şekilde yeniden düzenlenmesi,
- Bütçe ve teşvik sisteminin yeniden yapılandırılması vb. (Aktan, 2015: 67; Purohit, 2007: 293).

4.4. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik

Yönetim faaliyetinin kamuoyu önünde hesap verilebilir ve şeffaf şekilde gerçekleşmesi, demokratik hukuk devletinin en önemli göstergelerinden biridir. Yetkililerin halk adına sahip olduğu yetki ve gücün kötüye kullanımını önlemek açısından şeffaflık ilkesi bu noktada önemlidir. Yolsuzluk, yönetim faaliyetlerinin kamu incelemesine açılması, şeffaf yönetimin teşvik edilmesi ve yasal araçlarla güvence altına alınmasıyla önlenir (Uzun, 2005: 231). Hesap verebilirlik, güç ve kaynak bahşedilen kişilerin bunları nasıl kullandıklarını raporlamalarının gerekli olduğu süreçtir (Karakaş, 2005: 292). Etkin bir hesap verebilirlik sistemi mevcut olduğunda yolsuzlukları tespit etmek ve ilgili kişileri kovuşturmak mümkündür.

Şeffaflık bağlamında yolsuzluğu önlemek adına kamuda Blok-zincir (Blockchain) teknolojisi ne geçilebilir. Geleneksel deftere benzer şekilde blok zincir temelinde işlem kayıtları mevcuttur. Girilen işlemler deftere eklenir ve veriler geri dönülemez şekilde korunur. Merkezi olmayan yapısı

nedeniyle veri manipülasyonu blok zincir teknolojisinde neredeyse imkânsızdır (Taştan, 2024: 822-823). Kamu yetkilileri yolsuzluğun önüne geçmek adına varlıklarını beyan etmek için blok zincir tabanlı sistem kullanımına geçerse bu veriler güvenli ve geri alınamayacak şekilde saklanır. Bu sistem sayesinde beyanların doğruluğu ve şeffaflığı artırılmaktadır. Blok zincir teknolojisi tüm işlemlerin izlenebilir ve kayıt altına alınmasını sağladığı için kamu alım ve harcama süreçlerinde yolsuzluk olasılığını azaltmada önemli bir rol oynar. Böylelikle yolsuzlukla mücadele hareketinin temel direkleri olan hesap verebilirlik ve şeffaflık, adil ve güvenilir bir toplum inşa etmeye yardımcı olur.

4.5. Yargı Reformu

Hukuk devletinde nihai kararları mahkemelerin vermesi, yargının önemini ortaya koymaktadır. Sadece yolsuzlukla bağlantılı suçları düzenlemek tek başına yeterli olmayacaktır. Genel olarak, adaletin zamanında sağlanmasını ve adil dağıtımını engelleyen sorunları tespit etmek ve çözmek amacıyla yargı reformunun uygulanması ve yolsuzlukla mücadele edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle adaletin ivedi bir şekilde yerine getirilmesi konusunda yargıyı sorumlu tutan bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemenin iş yükünün azaltılması, en yeni ve en yaygın kullanılan teknolojinin kullanılması gibi diğer girişimlerle birlikte hayata geçirilmesi gerekmektedir. Cezaların caydırıcı olarak ne kadar etkisiz olduğunun toplumun geneli farkındadır. Bu nedenle Türk Ceza Kanunu ve diğer mevzuattaki yolsuzluk suçu tanımlarının açıklığa kavuşturulması ve daha anlaşılır hale getirilmesi gerekmektedir. Uygulanacak cezaların aynı zamanda caydırıcı ve toplumu koruyucu nitelikte olması da gerekmektedir (İğdeler, 2004: 95).

Yolsuzluk konularının daha hızlı ve etkili bir şekilde ele alınmasını garanti altına almak için özel yolsuzluk mahkemeleri kurulabilir. Bu özel mahkemelerde, adli mahkemelerde uzun sürebilecek davalar daha hızlı çözülebilmektedir. Bu, adaletin hızlı bir şekilde yerine getirilmesini garanti eder ve yolsuzlukla mücadele çabaları üzerinde caydırıcı bir etkiye sahiptir (Oleksii vd., 2020: 10-11). Bu mahkemelerde hâkim ve savcı olarak görev yapmak üzere yolsuzluk davalarında uzmanlaşmış eğitim ve deneyime sahip kişiler seçilmelidir. Onların tecrübesi, durumların daha kapsamlı ve bilgili bir şekilde analiz edilmesine olanak tanıyarak hukuk sisteminin standardını ve verimliliğini artırır (Oleksii vd., 2020: 14). Yolsuzluk davaları kamuoyuna açık bir şekilde ele alındığında, halkın yolsuzlukla mücadeleye olan güveni artar. Yolsuzlukla başarılı bir şekilde mücadele etmek ve adaletin hızlı bir şekilde yerine getirilmesini garanti altına almak için özel yolsuzluk mahkemeleri dünya çapında yaygınlaşması gereken önemli bir silahtır. Yolsuzluk suçlarının adil ve etkin bir şekilde cezalandırılması bu mahkemelerin uzman kadrosu ve açık yargılama usulleri ile mümkün hale gelebilir.

Yolsuzluğu önlemek, kontrol altına alabilmek için hukukun üstünlüğünün tüm toplumsal düzeylerde etkili bir şekilde uygulanması gereklidir. Adil ve şeffaf bir toplumun gelişmesi için hukukun üstünlüğü ilkesinin güçlendirilmesi gerekmektedir (Cengiz, 2021: 519).

4.6. Kısıtlı Takdir Yetkisi

Devletin dinamik yapısı nedeniyle hem statik düzenlemelere hem de takdir yetkisine sahip olması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Kamu görevlileri de zaman zaman takdir yetkilerini kullanmaktadırlar. Halkın tekel otoritesini elinde bulunduran kamu görevlilerinin aynı zamanda takdir yetkisine de

sahip olması, yolsuzluk ihtimalini mümkün kılar. Kendilerine emanet edilen gücün kötüye kullanımını ve yolsuzluğu engellemek için kamu görevlilerinin hesap verebilirliğinin ve sorumluluğunun artırılmasının yanı sıra, takdir yetkisini keyfi davranışlara yol açacak şekilde kullanmalarının önlenmesi de gereklidir. Gücün keyfi kullanımını önlemek için kamu otoritelerinin yetkilerini paylaşmaları veya komiteler halinde kararlar almaları yolsuzlukla mücadele için bir adımdır. Bununla beraber en başarılı yaklaşımın kamu görevlilerinin takdir yetkisinin yargısal denetime tabi tutulması olduğunu söylemek mümkündür (Akalan, 2006: 209-210).

4.7. Maaşlarının İyileştirilmesi

Yolsuzluğun nedenlerinden birinin kamu görevlilerinin maaşlarının özel sektör maaşlarından düşük olması olduğu belirtmiştik. Maaşları karşılaştıran araştırmalar, yolsuzluk endeksi ile kamu görevlilerinin düşük ücretleri arasında açık bir bağlantı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Adaman vd., 2001: 19). Kamu görevlilerinin yaşam standartlarını koruyup kendilerini güvende hissedebilecekleri miktarda maaş almaları, kişi başına düşen gelirin artırılması ve gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yolsuzluğu engelleme noktasında alınabilecek önlemlerden sayılabilir.

4.8. Kamu Kaynaklı Denetim Platformu (KKDP)

Vatandaşın doğrudan yolsuzlukla mücadele sürecine dâhil olmasını sağlayan “Kamu Kaynaklı Denetim Platformu” (HKDP) kurulabilir. Vatandaşların erişimine açık, kullanımı kolay ara yüze sahip web sitesi ve mobil uygulamalar geliştirilip bu platformlar aracılığıyla kamu projeleri, maliyetleri ve hizmetleri düzenli olarak güncellenerek şeffaf bir şekilde paylaşılmalıdır. Kamu projeleri veya hizmetlerine ilişkin şüpheli faaliyetlerin gerçek zamanlı raporlanması kamuya açık olmalıdır. Örneğin, bir yol inşaatı projesinde kalite sorunları, gecikmeler veya şüpheli harcamalar anında rapor edilebilmeli.

Farklı eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve meslek gruplarına sahip gönüllü olan vatandaşlar arasından jüriler seçilerek platform üzerinden gelen raporları ön incelemeye alıp gerektiği durumlarda sahada denetim yaparak değerlendirebilirler. Gönüllü olan jüriler için de denetim teknikleri, yasal prosedürler ve yolsuzluk göstergelerine ilişkin eğitimler düzenlenmelidir. Doğrudan halkın katılımını ve denetimini destekleyen bu tür platformlar yolsuzlukla mücadeleye yenilikçi bir yaklaşım getirir. Ayrıca, kamu personeli ve kurumlarını sürekli izleyerek hesap verebilirlik mekanizmasını geliştirebilir.

4.9. Dini Farkındalık Geliştirme

Dini değer ve öğretilerin insan davranışları üzerindeki olumlu etkilerinden yararlanılarak, din bağlamında yolsuzlukların önlenmesi için toplum ve bireysel düzeyde farkındalık yaratılmalıdır. İmamlar ve diğer dini liderler yolsuzluğun ahlaki ve toplumsal yansımalarının yanı sıra dinin buna karşı yasağını vurgulayan vaazlar verebilirler. Cemaatler, toplum temelli denetim sistemleri kurarak yolsuzlukla mücadele edebilir. Bu sistemler insanların birbirini izlemesi ve yardım etmesiyle oluşturulabilir. Dini liderler, yolsuzlukla mücadele eden sivil toplum grupları ve devlet kurumlarıyla birlikte çalışarak bu alanda aktif rol alabilirler. Dinin ahlaki ve etik kuralları, hem

bireysel hem de toplum olarak insanların davranışları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğundan yolsuzlukla mücadelede güçlü bir silah olabilir.

5. Sonuç

Günümüz ülkelerinin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri toplumsal yapıyı, ekonomik büyümeyi ve bireysel yaşam kalitesini derinden etkileyen yolsuzluktur. Yolsuzluğun tanımı, nedenleri ve etkilerinin yanı sıra yolsuzlukla mücadele için alınabilecek önlemler de bu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Yolsuzluğun temel nedenlerinin incelenmesi, olaya katkıda bulunan çok çeşitli sosyal, politik, kültürel ve ekonomik değişkenleri ortaya çıkarmaktadır. İstikrarsız ekonomiler, düşük ücretler, zayıf hukuk sistemleri ve denetim eksikliği gibi bir dizi faktör, yolsuzluğun artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu unsurlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluğun daha yaygın ve ciddi bir sorun haline gelmesine katkıda bulunmaktadır.

Yolsuzluğun etkileri ise geniş kapsamlı ve yıkıcıdır. Ekonomik açıdan baktığımızda, yolsuzluk yatırımları caydırmakta, kamu fonlarının israf edilmesine neden olup vergi gelirlerini azaltmaktadır. Bu durum altyapı yatırımlarının yetersiz kalmasına ve kamu hizmetlerinin kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında, yolsuzluk sosyal uyumu aşındırır, sosyal eşitsizlikleri artırır ve kamu kurumlarına olan güveni sarsar aynı zamanda yolsuzluk, hukukun üstünlüğünü zayıflatarak adaletin uygulanmasını zorlaştırmakta, halkın devlete olan güvenini azaltmaktadır.

Yolsuzlukla mücadele için güçlü ve etkin sistemlerin kurulması gerekmektedir. Bu bağlamda hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri önemlidir. Yolsuzlukla mücadelenin iki temel direği yargının güçlendirilmesi ve kamu kurumlarının denetlenmesidir. Sivil toplum kuruluşlarının rolü de bu mücadelede kritiktir. Kamuoyunun farkındalığının teşvik edilmesi ve katılımın sağlanması, yolsuzlukla mücadelenin başarılı olması için gerekmektedir.

Dolayısıyla yolsuzlukla mücadele, uzun vadeli ve çok yönlü bir çabayı gerektirmektedir. Bu mücadelenin başarısı için hukuki, sosyal ve ekonomik alanlardaki reformlar oldukça önem taşımaktadır. Toplumun tüm kesimlerini yolsuzlukla mücadeleye dâhil etmek ve yolsuzluğun zararlı etkilerini azaltmak, daha şeffaf ve eşitlikçi bir yönetim tarzının yaratılmasına yardımcı olacaktır. Yolsuzluğa karşı radikal bir mücadele, ekonomik büyümeyi sağlamanın yanı sıra, toplumsal uyumu ve demokratik ilkelerin desteklenmesini de teşvik edecektir. Bu durumda yolsuzlukla mücadelede en güçlü araç, kişi ve kuruluşların ahlaki ilkelere bağlılığıdır.

Bu çalışmada ortaya konulan bulgular, yolsuzluğun sadece bireysel bir sorun olmadığını, aynı zamanda toplumun tüm kesimlerini etkileyen ve çözüm gerektiren sistemik bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle yolsuzlukla mücadeleye yönelik tedbirler oluştururken toplumsal katılımın dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Bu mücadelenin başarıya ulaşmasındaki en büyük etken toplumsal bilinç ve duyarlılığın artırılmasıdır.

KAYNAKÇA

Adaman, F., Çarkoğlu, A., & Şenatalar, B. (2001). "Hanehalkı Gözünde Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) Rapor, İstanbul.

Ades, A. & Di Tella, R. (1999). "Rents, Competition, and Corruption" *American Economic Review*, 89 (4), ss. 982-993.

Akalan, A. R. (2006). "Türk Kamu Hizmetinde İyi Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele" Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akdede, S. H. (2006). "Corruption and Tax Evasion", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7 (2), ss. 141-149.

Aktan, C. C. (2015). "Ethics in government: Anti-corruption measures", *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 7(2), ss. 63-80.

Aydın, S. & Yılmaz, Y. (2010). *Yolsuzluk ve Mali Suçlar*, 3. bs., Ankara, Adalet Yayınevi.

Bayar, G. (2010). "Türkiye'de Yolsuzluk-Ekonometrik Bir İnceleme", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (28), ss. 105-131.

Berksoy, T. & Yıldırım, N. E. (2017). "Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri", *Journal of Awareness*, 2 (1), ss. 1-18.

Bhargava, V. (2005) "The Cancer of Corruption" *World Bank Global Issues Seminar Series*, Washington, DC, 26, ss. 1-9.

Cengiz, O. (2021). "Ticari Açıklığın Siyasal İktisadi ve Yolsuzluk Üzerindeki Etkileri", *İstanbul İktisat Dergisi*, 71 (2), ss. 499-525.

Chetwynd, E., Chetwynd, F., & Spector, B. (2003). "Corruption and Poverty: A Review of Recent Literature Final Report", Washington.

Corruption Perceptions Index, 2023, "Çevrimiçi" <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> Erişim Tarihi 07/06/2024.

Cuervo-Cazurra, A. (2006). "Who cares about corruption?", *Journal of International Business Studies*, 37, ss. 807-822.

Çetin, İ. (2021). "Yolsuzluk Sosyal Harcamaları Azaltıyor mu? Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Analiz", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), ss. 590-601.

Çetin, S. (2022). "Büyüme ve Yolsuzluk İlişkinin Analizi: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği", *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 7 (1), ss. 225-238.

De Graaf, G. (2007). "Causes of Corruption: Towards a Contextual Theory of Corruption" *Public Administration Quarterly*, 31 (1), ss. 39-86.

- Dimow, M. (2003) "Corruption In Balkan Countries", Global Corruption Report, London.
- Gedikli, A. (2011). "Kamu Hizmetlerinin Yönetimi Sürecinde Yolsuzluğun Derinleştirdiği Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme", *Öneri Dergisi*, 9 (36), ss. 169-188.
- Hasanoğlu, M. & Aliyev, Z. (2007). *Yönetimde Yolsuzluk ve Mücadele Stratejileri*, 1. bs., İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım.
- İğdeler, S. (2004). "Yolsuzluk ve Yolsuzluklarla Mücadele", *Türk İdare Dergisi*, 76 (442), ss.77-107.
- June, R., Chowdhury, A., Heller, N. & Werve, J. (2008). "A User's Guide to Measuring Corruption", UNDP Oslo Governance Centre, Norway.
- Karakaş, M. (2005). "Kamu Mali Yönetiminde Yeniden Yapılandırma Aracı Olarak Hesap Verme Sorumluluğu ve Saydamlık", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (2), ss. 291-305.
- Karakaş, M. (2007). "Yolsuzluğun Nedenleri, Etkileri ve Yolsuzlukla Mücadelede Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Yönetişim", *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, 50 (1), ss. 44-66.
- Kayrak, M. (2006). "Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Örgütler", *Sosyoekonomi*, 4 (4), ss. 86-108.
- Mauro, P. (1997), "The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A Cross-Country Analysis" *Corruption and the Global Economy*, Ed.: Kimberly Ann ELLIOTT, Washington DC, USA, Institute for International Economics, ss. 83-107.
- Oleksii, D., Serhii, S., Yaroslav, N., Khrystofor, Y. & Liudmyla, M. (2020). "Specialized Anti-corruption Court: Foreign Experience in Establishment and Operation", *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 23 (1), ss. 1-9.
- Oral, B. G., Arpazlı Fazlılar, T. & Koç, Ö. E. (2015). "Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Bir Öneri: Vergi Denetim Üst kurulu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (2), ss. 119-149.
- Özkök, C. S. (2017). "Kayıt Dışı Ekonominin Vergi Denetimi ve Parasal Oran Yöntemiyle Analizi: Türkiye Örneği", *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 1 (1), ss. 31-41.
- Paldam, M. (2001). "Corruption and Religion Adding to the Economic Model", *Kyklos*, 54 (2), ss. 383-413.
- Purohit, M. C. (2007). "Corruption in Tax Administration", *Performance Accountability And Combating Corruption*, Ed.: Anwar Shah, Washington, The World Bank, ss. 285-301.

Rohver, A. (2009) “Measuring Corruption: a Comparison Between the Transparency International's Corruption Perceptions Index and the World Bank's Worldwide Governance Indicators”, CESifo DICE Report, München.

Shadabi, L. (2013). “The Impact of Religion on Corruption”, The Journal of Business Inquiry, 12 (1), ss. 102-117.

Tan, F. Z., Çekinmez, Ş. & Erol, M.E. (2018). “Türkiye’de Yolsuzluk” Econdor International Academic Journal, 2 (2), ss. 238-249.

Taşdan, M. (2024). “Eğitim Yönetiminde Blokszincir Kullanımı: Uygulama Alanları, Fırsatlar ve Zorluklar”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 23 (90), ss. 821-833.

Toparlak, Y. & Eke, E. U. (2023). “Mali Yolsuzluğun Önlenmesinde Vergisel Araçların Rolü: Türkiye Örneği”, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (3), ss. 870-880.

Tunçer, M. (2002). “Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57 (3), ss. 108-128.

United Nations Development Programme (UNDP), Corruption and Good Governance 1997, New York.

United Nations Development Programme (UNDP), Fighting Corruption to Improve Governance 1999, Singapore.

Uzun, T. (2005). “Kamu Yönetiminde Değişim ve Bilgilendirme Hakkı”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 5 (9), ss. 228-256.

Yuechun, D. (2015). “Ethical Analysis of Corruption” Canadian Social Science, 11 (5), ss. 146-149.